

צורה המופיעה כמה פעמים בלשון המשנה, כשם תואר לאומנות מסוימת, או לאדם הרגיל במעשה מסוים. (וכיו"ב 'לקוט'; לקוטות. ב"מ עב:).
 וזהו פשר הביטוי 'מסור' (ולא 'מסור'), היינו, שרגיל למסור (ויצא חילוק לפי"ו בין 'מוסר' – חד פעמי, ל'מסור', וכב'ע"ז כו: 'המינין והמסורות, וכן בגטין מה: 'ס"ת שכתבו מין ומסור', וכן בריש כתובות ועוד).
 וכך צריך לומר 'טוב שבגויים הרוג' (ואינו כציווי אלא כתואר). ('אמת ליעקב' להגר"י קמינצקי זצ"ל, להלן ק"ז. וכ"כ (לענין 'סחון') ב'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' קס-קסא).
 ואפשר שכך צריך לקרוא את הביטוי המיוחד במשנת אבות (ב,יט): 'הוי שְׁקוּד ללמוד תורה'.
 על מש"כ לענין 'טוב שבגויים הרוג' – העיר הגר"מ מאוזו שליט"א: אם כוונתו מדה טובה שבגויים שהורגין בלי חקירות ודרישות כ"כ, פירוש זה רק לסבר את האוזן נאמר ואינו אמת. ויגיד עליו ריעו 'טוב שבנחשים רצץ את מוחו שמקביל לטוב שבגויים).

דף ק

'בית חייהם' – כאן רש"י פרש: תלמוד תורה, ובבבא-מציעא פרש: ללמד אומנות להתפרנס, שהרי חוקות ותורות כבר כתובים בתחילת הפסוק.
 ונראה, שזהו זה אחת הם; אי אפשר לפרש 'תלמוד תורה' כפשוטו, שהרי כבר נאמר בפירוש. ואומנות גרידא – נראה שלא היה משה צריך להודיעם וללמדם. ועוד, שנראה דחוק לפרש 'בית חייהם' על אומנות של חיי שעה. אלא ודאי 'בית חייהם' – על התורה, ובא משה להודיעם, שאף עם תלמוד תורה, לא יתבטלו מן האומנות, וכענין שאמרו: כל תורה שאין עמה דרך ארץ – בטילה. ולכן כינה 'בית חייהם' לפי שהאומנות היא עיקר חייהם לתלמוד תורה. (פני יהושע. וכיו"ב כתב הראנ"ח ב'אמרי שפר' – הובא ב'יד דוד' כאן. והוא שם פרש באופן אחר).
 (וע' רמ"א או"ח רמח"ד: 'ש' אומרים: כל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבריו, חשוב הכל דבר מצוה. ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל...').
 וע"ע ב'דובר צדק' עמ' 153 דברים עמוקים על אומנות ומילי דעלמא אצל אדם מישראל, שבהם עצמם יש לימוד ד"ת).
 ומהר"ל מפראג פרש (ב'נתיבות עולם' – נתיב גמ"ח, ג) 'בית חייהם' – עולם הבא, כי ה'דיעה' (=הודעת) היא החיים (כדכתיב: 'המתים אינם יודעים מאומה'). והודיעם ענין עולם הבא כדי שיימשכו אחר זה עד שיגיעו ל'בית חייהם' – הצלחתם האחרונה.

'מחיצת הכרם שנפרצה – אומר לו גדור... נתייבש ממנה ולא גדרה הרי זה קידש וחייב באחריותו' – הרמב"ן ז"ל (בקונטרס 'דינא דגרמי') שאל, מדוע חיוב זה שייך ל'דינא דגרמי', והלא הגפנים שהם ממונו, הולכים ומפסידים את תבואת חבריו, והרי זה כשורו שלא נעל אותו בגדר? (מש"כ הרמב"ן 'שורו' – בארו כבר שלא דוקא 'שור' אלא חייב מדין 'אש'. ע' קהלות יעקב – ב"ק ד; מנחת שלמה – פט, א).
 וכתב שאין לתרץ לפי שהגפנים לא מזיקים ממש, אלא כגורמים לאיסור שיבוא, – שאם כן, הרי זה היזק שאינו ניכר והיה לו להפטר על אף שדנים אנו דינא דגרמי. ועוד, אם כן, הרי זה גרם של ממונו, ופטור לכל הדעות. ועוד הלא בשסמך גפנים על תבואת חבריו אמרו בגמ' שהוא מזיק בידים ואינו גרם. והביא לתרץ בשם ר"י מבעלי התוספות, שלא נאסר מחמת הערבוב לבדו, אלא מפני שהאדם מתיישב מלגדור, ויאוש ומחשבתו הם הגורמים לאסור ולהתחייב (שהרי אם אמר 'לכשאגיע אלקטנו' – מותר, כדתנן בכלאים), ולכן אין לחייבו מטעם 'ממון המזיק' אלא מטעם 'אדם המזיק בגרם'.

ויש לבאר סברתו, שאפילו אם נקוט, וכן מסתבר (כמשמעות לשון הראשונים. וכן כתב החזו"א, ודלא כמו שמשמע מכמה אחרונים), שאין צורך שהבעלים יתייאשו (= שנוח להם באותו גידול אסור) בכל משך הזמן עד שיצמח מאתים, אלא אף אם גילה בדעתו שעה אחת שנוח לו, ונמלך, ולא הספיק לתולשו עד שהוסיף מאתים – אסור, גם להנחה זו, אין לטעון הלא לאחר שנתייאש יבוא הנזק ממילא בגדילת הצמח, אף נגד רצונו, ושוב יש כאן ממון המזיק – הא ליתא, כיון שאי אפשר לו לנזק להיות אלא בהצטרפות עם היאוש הקודם, ורק היאוש גורם לאיסור שיבוא, נחשב 'גרמי', והרי אין היאוש כסתם ידיעה וניחותא גרידא, אלא הוא מהוה חלות שם של 'תורע', וכאילו אותו יאוש קיים ונמשך בע"כ כל הזמן, שנקרא בשם 'ורע' כלאים, ולכן אין באים לחייבו אלא משום 'גרמי'. (עפ"י מנחת שלמה פט, ב. ד. והאריך שם רבות בענין כולו. ובקוב"ש (ב"ק קכט) הקשה מאי שנא מהכהנים שפיגלו ועוד, שבמחשבה או בדיבור גרידא חשיב 'מויק בידים'. וי"ל לפי שאין ההזק בא מיידית עם מחשבתו, אלא רק לאחר שיעור גדילה, ולכן אם באנו לדון מצד הניחותא כשלעצמה, אין בה הזק בידים אלא גרם).

בסגנון אחר: לא כל דבר שהוא ממונו שמזיק, נידון כ'ממון המזיק' שחייבה עליו תורה, אלא צריך שיהא על ממונו שם 'מזיק', והגפנים, אין עליהם שם 'מזיק', הואיל ובלא צירוף הניחותא אינם אוסרים. (בית ישי עה, הערה א. והביא שכע"ז כתב בדברי יחזקאל' מט. ובכך הסביר מדוע במסכת גפנו ל"ח גרמא, אע"פ שגם שם צריכים ניחותא. כי רק לגבי 'ממון המזיק' מהניא סברת הרמב"ן, כאמור. וב'מנחת שלמה' שם הסביר הדבר, שבמעשה בידים בטלה המחשבה לגבי המעשה ושפיר חשיב מויק בידים. וע"ע בענין זה בקהלות יעקב – בבא בתרא ג.)

– התוספות כתבו שבדוקא נקטו 'אומר לו גדור... אומר לו גדור', מפני שצריכים להתרות בו, ופעמיים. וללא שהתרו – אינו חייב באחריותו, כי אינו סבור להיות חייב לגדור כל שעה שנפרצה. ושיטת הרמב"ן (בקונטרס 'דינא דגרמי') שכל שלא התרו בו אף לא נאסר, שמסתמא לא נוח לו באיסור, ורק לאחר שהתרו בו יש כאן גילוי דעת שנוח לו בכך. (וצריך טעם למה לנו להתרות בו אם לא נאסר. – קוב"ש).

פרפראות לחכמה

'והודעת להם' – זה בית חייהם. 'את הדרך' – זו גמילות חסדים. 'ילכו' – זו ביקור חולים. 'בה' – זו קבורה. 'את המעשה' – זה הדין. 'אשר יעשון' – זו לפנים משורת הדין – 'הודעת' = בית חייהם.

'והודעת' (עם האותיות) = זה בית חייהם.

'את הדרך' = זהו גמילות חסדים (עם הכולל). (גם דרך בגימטריא: בעל חסדים. בן יהודע – ב"מ).

'להם את הדרך ילכו בה' = ביקור חולים וגם קבורה (עם התיבות).

'הדרך ילכו בה' = לבקור חולים ולקבורה (עה"כ. ולפי חישוב ק' – 500).

'ואת המעשה' = דברי תורה. היינו, כדין התורה.

'אשר יעשון' = 'למען תלך בדרך טובים' (עם התיבות) – שמוה למדו (בס"פ האומנין) לפנים משורת הדין.

'המעשה אשר יעשון' (עם התיבות) = הכנס לפנים משורת הדין. (גליונות קהלות יעקב – ב"מ ל:).

(מנה שלשה דברים שהעולם עומד עליהם: תורה – 'בית חייהם'. עבודה – כנגד 'המעשה', כלל דיני התורה והמצוות. וכינה

גמילות חסדים וסעיפיה ב'דרך', לפי שענינה 'ציאת' האדם מעצמו אל הזולת, כאילו עוקר ממקומו למקום אחר.

וכל זה יעץ יתרו למשה רבינו בפרשת מינוי הדיינים, אף כי אין אלו הנהגות לדיין אלא לעם כולו – שבכך שירגילים במידות

טובות והנהגות ישרות, נקל יהיה לעמוד בראשם ולהנהיגם. ע' בחפץ חיים' עה"ת – יתרו).

א. אם הגביהו – קנאו בקניני גזילה וחייב להשיב לו השבח ממש. ואם לאו אלא שהכחו על ידו ונזרק לים – בצוללין פטור, ובעכורין – חייב. (ולאו דוקא 'צוללין' ו'עכורין' אלא כל שניתן לשלותו מהים, גם ע"י צוללן – פטור. תוס').

ב. ע"י הכאה בקורנס – פטור, וע"י שפשוף (שנחסר בגופו של מטבע) – חייב. (כך היא שיטת רבה. וכתבו התוס' שרב יהודה דלעיל, המחשיב 'פסלתו מלכות' כנסדק, ודאי יסבור כאן שחייב).

ג. פטור. (ודוקא בבהמת חולין. תוס').

ד. תלוי במחלוקת התנאים אם דאינינן דינא דגרמי אם לאו.

קנד. ציין שלש נפקותות המובאות בסוגיא, בכך שאומן קונה בשבח כלי'. (צח:–צט.).

א. אם האומן הוסיק את השבח – פטור. ב. יכול האומן לקדש את האשה באותו שבח. ג. אין בהשהית שכרו משום בל תלין, לפי שאינו כשכירות אלא כמכר.

קנה. אומן שקלקל והוסיק, במקרים דלהלן – מה דינו (לענין הגוף ולענין השבח)? –

א. נתן לצבע צמר לצובעו, והקדיחו יורה לאחר שנקלט הצבע בצמר. וסממני הצבע – של האומן.

ב. כנ"ל, אלא שהסימנים של בעל הצמר.

ג. כנ"ל, במלאכה שאין בה צורך לסממנים וכדו' (כגון נתן לחרש עצים לעשות לו שידה ונעץ מסמר ושיברן; נתינת בגדים לריכוך).

ד. כנ"ל באומן שכיר שאינו קבלן.

ה. טבח אומן שניבל הבהמה בטעות.

ו. הראה מטבע לשולחני ואישרו, ונמצא רע. (צט)

א. משלם דמי הצמר. ולענין דמי השבח – תלוי בשאלת 'אומן קונה בשבח כלי'.

ב. חייב בדמי הצמר, הסימנים, ודמי השבח שהשביח הצמר מהצביעה.

ג. כסעף א.

ד. חייב בדמי הגוף והשבח.

ה. לר' מאיר – חייב, בין בשכר בין בחנם. לחכמים – בשכר חייב ובחנם פטור. (וכן הורה רבי זירא, וכך העמדנו דברי ר' יוחנן).

ו. אינו פטור אלא באומן מומחה ביותר, שא"צ ללמוד כלל. (כי להכרת מטבע נצרכת בקיאות גדולה. תוס').

(ואם צריך הוא ללמוד – חייב מ'דינא דגרמי' לשיטת ר' מאיר, בין אם אמר לו 'ראה, עליך אני סומך' בין לא אמר לו. תוס').

קנו. לאור המבואר בסוגיתנו – מה מן הדברים דלהלן בכלל 'דינא דגרמי' ומה אינו בכלל זה? –

א. הראה דינר לאומן, ולבסוף נמצא דינר רע.

ב. דייין שחייב את הזכאי.

ג. נתן לאומן צמר לצובעו אדום וצבעו שחור.

ד. מסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו.

ה. מחיצת הכרם שנפרצה, ולא גדרה עד שהוסיף מאתים. (ק)

א. הרי זה 'דינא דגרמי' (ואם הוא מומחה ביותר – פטור, כדין טעות באומן מומחה. עתוס').

ב. משמע בסוגיא שזהו 'דינא דגרמי', מלבד אם נשא ונתן ביד. (ועתוס' פירוט האופנים והשיטות).

ג. אינו 'גרמי' אלא מעשה בידים.

ד. משמע מדיחוי הגמרא שהרי זה מוסיק בידים. (אלא שיש שכתבו שלמסקנא שפיר י"ל דהוי דד"ג, וכדמשמע מכמה ראשונים).

ה. דינא דגרמי.